

1 INLEIDING

1.1 Motivering vir die studie

Twaalftoon-seriële musiek is deur Schoenberg ontwikkel om struktuur aan atonale komposisies te verleen. Wat die skryfster geïnteresseer het, is die feit dat Luigi Dallapiccola se seriële komposisies, soos die werke van Alban Berg, opvallend meer toeganklik vir die algemene publiek as dié van ander tydgenootlike seriële komponiste is. Die rede hiervoor is dat die toonreekse wat hy in seriële werke gebruik, tonale elemente bevat. Omdat dit tonaal-geïnteresseerde ore aan die vroeëre sisteem van tonaliteit herinner, verstaan luisteraars (nie noodwendig musiekkenners nie) sy musiek beter as dié van ander seriële komponiste. Hilferty (2000:89) som dit baie goed op:

... his sumptuous serialism – more Berg than Schoenberg here – is filtered through an Italian heart and mind...

Searle (1948:780) ondersteun die stelling:

It appeals not simply to the intellect, as does so much modern music, but far more important – to the heart.

1.2 Doel van die studie

Die doel van die studie is om die wyse waarop Dallapiccola tonale verwysings in sy toonreekse verkry het, te bestudeer. Dit is ook belangrik om te verduidelik hoe hierdie tonale verwysings met die tradisionele majeur-mineur sisteem van die barok -, klassieke - en romantiese eras verband hou.

1.3 Navorsingsmetode

Hierdie studie bestaan uit die bestudering van:

- literatuur en
- partiture

Wat die bestudering van die literatuur betref, is relevante boeke geraadpleeg wat grotendeels as agtergrondstudie gedien het. Tydskrif-artikels, woordeboeke en die Internet is ook gebruik. Daar word na 'n groot hoeveelheid van hierdie bronne, waar van toepassing, verwys.

Die partiture is aangewend om die tipes toonreekse wat voorkom aan die hand van musiekvoorbeelde te illustreer en om die gebruik van toonreekse in spesifieke bewegings van 'n werk te bevestig. Musiekvoorbeelde is ook in hoofstukke 2 en 3 ter verduideliking gegee. In hoofstuk 4 kom daar net een musiekvoorbeeld voor, omdat die hoofstuk kort, oorsigtelike besprekings van elke werk gee. Hoofstuk 5 maak nie van musiekvoorbeelde uit die partiture gebruik nie, maar wel van inligting rondom die toonreekse wat sodoende verkry is.

1.4 Terreinafbakening

Hierdie studie word tot serialisme beperk, soos op toonhoogte toegepas, met spesifieke verwysing na tonale aspekte in die toonreekse van Luigi Dallapiccola se seriële komposisies. Met tonale aspekte word daar na die basiese beginsels wat tonaliteit vaslê, verwys.

1.5 Indeling van die skripsie

Die skripsie word soos volg ingedeel:

Hoofstuk 1: Inleiding

Hoofstuk 2: Tonaliteit as relatiewe begrip

Hoofstuk 3: Seriële toonreeks-tipes

Hoofstuk 4: 'n Oorsig oor Dallapiccola se werke

Hoofstuk 5: Tonale aspekte in Dallapiccola se toonreekse

Hoofstuk 6: Opsomming

Bronnelys

Hoofstuk 1 dien as 'n inleiding tot die skripsie. Die uiteensetting van die hoofstukke, sowel as moeilike of dubbelsinnige begrippe word weergegee.

Hoofstuk 2 verduidelik die relatiewiteit van die term, tonaliteit, en wat presies met tonale aspekte bedoel word. Dit sluit 'n verduideliking van die tipe tonale eienskappe, wat Dallapiccola in sy werke verkry, in.

Die basiese beginsels van die twaalftoon-seriële sisteem, sowel as die verskillende tipes toonreekse wat voorkom, word in hoofstuk 3 bespreek. Relevante musiekvoorbeelde word ter verduideliking gegee.

'n Lys van Dallapiccola se gepubliseerde werke, sowel as 'n kort bespreking van elke komposisie kom in hoofstuk 4 voor. Dallapiccola se aanwending van twaalftoon-serialisme in een-en-twintig van sy werke word ook kortliks bespreek.

Die bestudering van die tonale aspekte van Dallapiccola se toonreekse volg in hoofstuk 5. Hy het die sisteem op 'n baie vryer wyse as Schoenberg en Webern aangewend en het soms meer as een toonreeks in 'n komposisie gebruik.

Ten slotte volg 'n kort opsommende hoofstuk wat die bevindings van die studie duidelik uiteensit.

In die bronnelys word daar onderskeid tussen boeke, tydskrifte, partiture en die internet gemaak.

1.6 Problematiek rondom die studie

Tydens die navorsing van hierdie onderwerp is enkele probleme met betrekking tot die vasstelling van terminologie en die bepaling van toonreekse ondervind. Hierdie probleme, tesame met die oplossings wat gevind is, word kortliks hier bespreek.

1.6.1 Terminologie

Die terminologie wat in hierdie studie voorkom, sowel as 'n kort bespreking daarvan, word in die volgorde waarin dit in die hoofstukke voorkom, gegee.

Vrye tonaliteit dui op musiek waarin die tonika belangrik is, terwyl die ander elf tone vry, gelyk en onafhanklik van mekaar is (Dallin 1974:46). Dit dui op musiek wat geen tonale sentrum het nie en wat ook nie serieel behandel word nie. Dit kan ook as nie-seriële twaalftoonmusiek gedefinieer word en word onder andere in Schoenberg se *Pierrot Lunaire* en Berg se *Wozzeck* aangetref.

Die twaalftoonreeks is 'n geordende stel of reeks van die twaalf chromatiese toontrappe wat vanaf gelykswewende tempering verkry is. Dit kan ook 'n ry genoem word, maar ter wille van eenvormigheid word die terme twaalftoonreeks, toonreeks of reeks deurgaans gebruik.

Twaalftoon-serialisme dui op 'n toonreeks met twaalf tone wat serieel behandel word. Dit kan egter nie vir 'n toonreeks wat uit minder of meer as twaalf tone bestaan, gebruik word nie. Die terme kort – en lang toonreekse word onderskeidelik in sulke gevalle gebruik.

Skrywers van verskillende boeke verwys na die twaalftoon-seriële tegniek deur van 'n aantal verskillende terme gebruik te maak (wat dikwels nie ooreenstem nie). Daar word kortliks na elk van hierdie terme verwys.

Twaalftoon-serialisme word soms ook dodekafoniese musiek genoem. Dodekafonie is 'n woord van Griekse afkoms wat letterlik twaalf-klank beteken (Arnold 1983:1,563). Dit is egter 'n dubbelsinnige term, omdat sommige skrywers dit vir nie-seriële, atonale musiek

gebruik (Sadie 1980:5,520) en andere vir twaalftoon-seriële musiek (Randel 1986:236). Griffiths (1986:64) gee 'n goeie opsomming van die situasie deur te sê dat dodekafonie 'n dubbelsinninge term is waarvan die betekenis van atonaliteit en serialisme tot twaalftoon-komposisie wissel. Dit sal dus nie in hierdie studie gebruik word nie (dit kom wel in 'n aanhaling in hoofstuk 4 voor en verwys na twaalftoon-serialisme).

Twaalftoonsisteem en twaalftoontegniek dui ook op twaalftoon-serialisme en word in die studie gebruik.

Die term seriële musiek word dikwels vir musiek wat Schoenberg se twaalftoontegnieke vir toonhoogte uitbrei na ander parameters van musiek, aangewend. Dit sluit dinamiek, tempo, timbre, instrumentasie en ritme in (Randel 1986:741). Oor die algemeen is dit egter beter om hierdie musiek van twaalftoon-serialisme te onderskei deur terme soos integrale serialisme of totale serialisme te gebruik. Dit val egter buite die grense van hierdie studie.

George Perle het onlangs 'n meer veralgemeende teorie van totale chromatiek ontwikkel, wat hy twaalftoon-tonaliteit noem (Randel 1986:889). Dit verwys nie net na twaalftoon-serialisme nie, maar ook na ander vorms van post-tonale chromatiese musiek (byvoorbeeld Bartók se musiek) en moet dus nie met twaalftoontegnieke verwar word nie. Dit val buite die grense van hierdie studie.

Twaalftoonmusiek verwys in die algemeen na musiek wat op 'n twaalftoonreeks gebaseer is, maar dit kan ook na enige post-tonale musiek, waarin daar 'n konstante sirkulasie van alle toonhoogte-klasse is, verwys (Sadie 1980:19,286). Dit word in die studie vermy.

Die terme *hexachord* en *heptachord* is onderskeidelik met heksachord en heptachord vertaal. Heksachord(e) dui op sestoongroepe en heptachord(e) op sewetoongroepe.

Priem is die term vir die basiese toonreeks van 'n werk in sy oorspronklike vorm. Kreeftegang verwys na die priem-vorm van die toonreeks wat van agter na voor weergegee word. Hierdie tipe beweging word ook 'n krapreeks of *cancrizans* genoem. Die omkering van 'n toonreeks word verkry deur die aantal halftone tussen opeenvolgende tone te behou,

maar die rigting van die interval te verander (Randel 1986:404). Met ander woorde 'n stygende volmaakte kwart word in die omkering 'n dalende volmaakte kwart. Dit word in *The New Oxford History of Music* 'n spieëlbeeld genoem. Dit is egter nie dieselfde as die omkering wat verkry word deur een van die interval se tone met 'n oktaaf te transponeer nie (dan verander die tipe interval en 'n volmaakte kwint word byvoorbeeld 'n volmaakte kwart). Die kreeftegang-omkering is die omkering van die toonreeks wat van agter na voor weergegee word.

Eksplisiete drieklanke word gebruik om aan te toon dat die drie tone van 'n drieklank opeenvolgend in 'n toonreeks voorkom. Implisiete drieklanke wys daarop dat daar een of meer tone tussen die drie tone van die drieklank voorkom.

Dallapiccola lei soms ander toonreekse van die basiese toonreeks af deur van verskillende metodes gebruik te maak (sien hoofstuk 4). Sommige bronne verwys na hierdie toonreekse as 'n afgeleide toonreeks, omdat die toonreeks as't ware van die basiese toonreeks van die werk afgelei is. Dit is egter 'n term wat reeds in twaalftoon-serialisme aangewend word (sien paragraaf 3.3.2 onder Voorbeeld 3-11: Webern se *Konsert vir nege instrumente*) en sal daarom in hierdie konteks verwarrend wees. Nog 'n term wat soms gebruik word, is halfreeks. Alhoewel dit meriete het, klink dit asof net die helfte van die toonreeks aangebied word en is dus ook verwarrend. Die term hulpreeks word ook soms gebruik en is die mees aanvaarbare, omdat die basiese toonreeks effens gewysig word en die komponis sodoende help om 'n wyer verskeidenheid tematiese materiaal daar te stel. Vir die doel van hierdie studie sal daar na soortgelyke toonreekse as hulpreekse verwys word. Indien daar meer as een in 'n komposisie voorkom, sal dit bloot as eerste hulpreeks, tweede hulpreeks, ensovoorts beskryf word.

1.6.2 Toonreekse

Die bepaling van die toonreekse was problematies, omdat die bronne wat geraadpleeg is nie altyd ooreenstem nie. Sommiges het byvoorbeeld net een hulpreeks gegee, terwyl andere meer hulpreekse vir dieselfde toonreeks gee. Die meeste van die toonreekse wat wel genoem is, is in die studie ingesluit. Toonreekse is ook deur skrywers op verskillende transposisie-

vlakke aangegee. Dit het 'n invloed op die geïmpliseerde tonaliteite en is dus problematies. Die transposisie-vlak wat deur die meeste skrywers gebruik is, is as korrek aanvaar. Soms is die volgorde van tone van een toonreeks ook in verskillende bronne verskillend aangedui. Die mees algemene is dan as korrek aanvaar (indien dit nie in die partiture uitgeklaar kon word nie).

1.7 Samevatting

Hierdie studie poog dus om aan te toon hoe Dallapiccola tonale aspekte in sy seriële komposisies se toonreekse aanwend.